

Psihologija skozi psihoanalizo

VIII. del

Podobe telesa

DUŠAN RUTAR

POVZETEK

V našem prispevku smo se lotili področja raziskovanja, ki predstavlja vogelni kamen vsakega razmišljanja o subjektu, saj je telo tekstualna podlaga človekovemu duhovnemu življenju. Tekst telo razreže, zato ne obstaja telo izven tekstualnih mrež.

Podobe telesa nas zanimajo tudi zato, ker predstavljajo mejo našega razumevanja sveta in samih sebe. Podobe telesa oblikujejo teater, v katerem verjamemo, da je naša identiteta vsota telesnih funkcij in podob, s katerimi se identificiramo.

Naša osnovna teza je seveda psihoanalitična: razumevanje naše identitete je odvisno od tega, koliko smo se sposobni distancirati od podob telesa.

ABSTRACT

PSYCHOLOGY THROUGH PSYHOANALYSIS

PART VIII.

THE IMAGINES OF THE BODY

The main topic of our article are the imagines of the body, since they represent the cornerstone of every concept concerned with the subject. Our thesis is that the body is nothing but the textual basis of subject's mental life, because the body is always carved up by the texts. There's no body outside of the textual networks.

Furthermore, the body is of special interest for us, because it represents a horizon of our understanding of the world and our position within it. The imagines of the body constitute the theater of our beliefs, where we believe that our identity is a sum of body functions and imagines with which we identify ourselves.

Our basic thesis is, of course, a psychoanalytic one: the understanding of our identity depends on our ability to take a distance from the imagines of the body.

Benevolo lectori salutem.

POLITIKA ANKSIOZNOSTI

Teza, ki jo bomo skušali braniti na naslednjih straneh, je kar se da pronicljiva in natančna, saj je posledica dolgotrajnega razmišljanja: telo je najprej disciplinirano in molčeča telo.¹

To telo pač ni substanca, ki bi ji zoperstavili oblast, ki jo gnete, obdeluje, razkosava, tlači, ponižuje in onemogoča njen razvoj. Prav nasprotno; oblast gre razumeti kot niz postopkov, ki prav nočejo biti zatiralški, ampak tolerantni, nerepresivni, samaritanski. Moderna oblast govori o kvaliteti življenja, prijaznosti do ljudi, sožitju, solidarnosti, strpnosti, pravici do izbire svojega načina življenja /*way of life*/, zato se ji telo zelo težko upira, saj je - kako ironično! - ves čas na njegovi strani: skuša mu pomagati, ga razumeti v njegovi enkratnosti in neponovljivosti, usposobiti, tolerirati. Pri tem se sklicuje na dušo, ki jo prav tako skuša razumeti, podpreti v njenih zdravih prizadevanjih, ji terapevtsko pomagati. Niti sledu torej o nasilju, grobosti, destrukciji, pač pa brezmejna toleranca, pomoč in razumevanje. Ravno zaradi tega ji ni mogoče uiti.

Sodobna oblast je pastoralna.

Kljub temu, da predstavlja telo v vseh časih v humanističnih, filozofskih, antropoloških, medicinskih in drugih študijah bolj ali manj centralno mesto, moramo ugotoviti, da so se le zelo redki avtorji odločili spustiti na področje preučevanja hendikepiranega telesa. V vseh časih, to je gotovo, je priljubljena tema žensko telo (tudi telo norca ali zapornika) in njegova vpetost v družbene in kulturne procese; vtis, ki se ga ne moremo znebiti, pa je, da o hendikepiranem telesu noče nihče nič vedeti. Hendikepirano telo je tako vedno razumljeno kot nepopolno telo; če nič drugega, mu manjka zdravja.²

Popolno ne more postati, lahko pa se usposablja in skuša postati čim manj nepopolno. Imenujmo ta napor že kar na začetku *one body psychology*.³

Morda je eden od vzrokov za ignoranco preprosto v tem, da predstavlja hendikepirano telo **točko zloma**, v kateri se red sprevača v nered in kaos, popolnost v nepopolnost, lepo v nelepo, močno v nemočno, dobro v slabo. Predpostavka je verjetno klub vsemu posrečeno izbrana, saj je v zgodovini humanistične misli telo zelo pogosto uporabna metafora za razumevanje socialnega in političnega reda, pa tudi metafora za razumevanje duše. Tako skozi telo niso razumeli samo duše, njenega

¹ Cf. Murphy /1990/.

² Platon v Timaju /30c, d/ zagovarja tezo, da je bog ustvaril svet tako, da bo najboljši in najlepši. Bog je popolen, zato je lepo samo tisto, kar mu je podobno. Sklepali bi lahko, da hendikepirano telo ni lepo in popolno: to pa pomeni, da ni božje delo. Če ni božje, čigavo je?

³ Tisti, ki si ne morejo kaj, da ne bi sodelovali v tem teatru, nam ves čas skušajo dopovedati, da je njihov edini interes dobrobit telesa. Ves njihov napor je usmerjen k telesu, s katerim skušajo komunicirati in mu pripovedovati, kaj je zanj dobro.

zdravja in potencialov, zdravja in bolezni, normalnih in nenormalnih procesov, ampak tudi naravo socialnega življenja in značilnosti politike.⁴

Vedno znova se srečujemo s tremi področji, ki prečijo razumevanje telesa in telesnosti. S pomočjo interpretiranja in obvladovanja telesa je bilo vedno mogoče razumeti in do neke mere obvladovati ostali dve področji družbenega življenja: naravo medsebojnih odnosov med ljudmi in značilnosti politike. Zadošča, da z metodami in tehnikami, ki nastajajo vzporedno z razvojem vednosti, preko mere zaposlite telo, vse ostalo bo steklo samo. Discipliniranje danes ni neposredno in brutalno, ampak poteka prek ovinka, ki ga predstavljajo sodobna znanost, tehnologija in postterapevtski psihološki prijemi. Prva predstavlja mesto, na katerega se je vedno mogoče sklicevati (uporabnost in neposredna aplikativnost znanstvenih spoznanj!), druga pa ponuja zakladnico neskončnih tehničnih sredstev, metod in postopkov, s katerimi je mogoče zaposliti telo in ga urediti, psihološki prijemi pa so namenjeni modernemu minimalnemu jazu, ki naj si opomore, se okrepi in postane gospodar v svoji hiši.

Telo je stičišče, presečišče vseh treh prostorov, področij, ki ga napolnjujejo medicina, psihologija, sociologija, estetika, antropologija itd. Predstavlja njihovo Ahilovo peto, nevralgično točko in mesto refleksije. Poleg tega, da je točka zloma, je tudi in zlasti **mesto refleksije**.⁵ Za vsako refleksijo pa je značilno, da tisti, ki je vanjo vključen, o tem noče nič vedeti. Zgodba je stara in znana.

Če je zgodba znana, zakaj se potem sploh ukvarjati s telesom?

Pri odgovoru na to vprašanje moramo biti zelo natančni. Z vprašanjem se je najprej smiselno ukvarjati zato, ker je vse, kar je znano, ravno zaradi tega toliko manj upoštevano in toliko bolj reducirano na floskule in idiome vsakdanjega govora.⁶ Znano zato postaja sčasoma vedno bolj znano in reducirano. Končno se o tistem, kar je obče znano, nihče več ne sprašuje, znano nikogar več ne vznemirja. Znano je sicer dolgočasno, vendar je dolgočasje učinkovit način obrambe pred uničenjem iluzij. Ko bi se vsaj lahko sklicevali na svoje izkušnje in se jim pustili voditi!

Moč refleksije je najprej v tem, da potuji tisto, kar se vsiljuje kot znano, univerzalno, resnično, objektivno, naravno in neproblematično. Drugi razlog za naše ukvarjanje s hendikepiranim telesom je povezan s spoznanjem, da na margini (hendikepirano telo je bilo vedno nekako na robu zavestnih interesov in zanimanja ljudi, kar pa ne pomeni, da se niso veliko bolj z njim ukvarjali nezavedno) oblastna razmerja, načini dominacije, izkoriščanje, manipulacija in sprenevedanje še najprej in najbolj pridejo do izraza. V tem je vsekakor zelo močan razlog za naše ukvarjanje s telesom. Tretji razlog je v tem, da razumemo telo kot historiografsko izhodišče - obnašamo se kot arheologi in zgodovinopisci. Tam, kjer drugi vidijo biologijo, biomedicino, nevrofiziologijo, pišemo teorijo telesa kot historiografijo.

⁴ Od tod metafore o telesu kot skupnosti med seboj povezanih ljudi: slovenskem narodnem telesu, skupščinskih, delovnih, predstavniških telesih, odborih in drugih telesih, posvetovalnih telesih, volilnih telesih, zakonodajnem telesu, zemljiškoknjižnem telesu, tkivu mestnih zgradb, glasbenem tkivu, idejnem tkivu, pripovednem tkivu, tkivu pesmi itd.

⁵ Refleksija je način razmišljanja in ne iskanje resnice, ki naj bi se skrivala v manipulativnih tehnikah gospodarjev, ki skrivoma upravljajo svet. Refleksija je poseben način interpretiranja, ki ga pogosto povezujejo z vprašanjem o tem, ali so naše izjave o svetu del tega sveta ali ne (Cf. Roberts /1992/). Z našega zornega kot takšno vprašanje ni smiselno, saj med dvema "plavajočima kraljestvoma" (Sausure) ni drugega odnosa kot drsenje pomena/smisla (prvo kraljestvo) pod označevalci (drugo kraljestvo)(Lacan). Enodimenzionalni svet izjav (besede sledijo ena drugi) odpira polivalentni svet pomenov. Med obema je sicer določen nujen odnos (Benveniste), ni pa harmonije ali medsebojnega ujemanja. Še manj je dopolnjevanja.

⁶ Seveda obstaja razlika med tistim, kar vemo in tistim, kar razumemo. Če nekaj vemo, še ne pomeni, da tisto tudi razumemo.

Telo ni stroj, naravna, samodejna mašina, opremljena z instinkti in potrebami, mehaniko in hidravliko.⁷ Telesa ne razumemo tako, da na eni strani preprosto zabeležimo input (mehanski, energetski), na drugi strani pa odčitamo output, nato pa zadevo obrnemo (reakcija se mora vedno nekako ujemati z dražljaji). Nasprotno, občutljivi skušamo biti na mesto, ki ga telo zavzema v prostoru, ki ga oblikujejo želje (ne potrebe), govornica in jezik (zlasti vsakodnevne metafore in interpretacije), fantazme (ne fantazije, čeprav tudi te), verjetja in verovanja.

Telo bomo razumeli kot materializacijo vseh naštetih faktorjev. V tej točki se zato lahko navežemo na serijo avtorjev, ki so telo razumeli kot mesto želje, iracionalnosti, emocij, seksualnosti: kot mesto upora proti strategijam reda, discipline in racionalnosti.⁸ Ljudje so vedno predpostavljali, da je hendikepirano telo treba še prav posebej kontrolirati in nadzirati; dodaten razlog je v tem, da je v primerjavi z zdravim telesom nesposobno kontrolirati samo sebe.⁹ Fizičnemu hendikepu se pridruži še mentalni, saj prvi predpostavki sledi druga: v hendikepiranem telesu živi hendikepirani duh. To je dodaten razlog za dodatno kontrolo.

Ponovno odkritje telesa v 80-ih letih XX. stoletja zahteva podrobno analizo pogojev, ki so to omogočili, družbenih in političnih sprememb v t.i. postmoderni družbi, vloge in statusa medicine in modelov kvalitetnega načina življenja, psihologije, humanističnih ved in disciplin itd. Nenazadnje ima pri tem pomembno vlogo tudi virus HIV in aids, saj našo pozornost hromeče, opominjajoče in moralizirajoče vrača k telesu, ki ga vsakdanja morala skuša umestiti v koordinate dekadentnosti. Ponovno, bomo rekli. Končno je tu konec stoletja, in da bo stvar še bolj prepričljiva, tudi konec tisočletja. Primeren čas torej za spekulacije o propadu in preporodu. Tako je bilo vedno. Turner¹⁰ je v svojem pregledu številnih študij o telesu spregovoril celo o "*the politics of anxiety*". Mi se mu pridružujemo.

INSTRUMENTALNA RACIONALNOST

V našem prispevku bomo skušali tematizirati tri po našem mnenju prevladujoče koncepte hendikepiranega telesa. Ti koncepti se navezujejo na tradicijo novoveškega racionalizma (od Descartesa do A. Comta) in pozitivizma, feminizma in dekonstruktivizma. Prvi koncept smo že imenovali one *body psychology*. Drugega bomo imenovali *one body medicine*, tretjega pa *the civilized body*.¹¹

Racionalistični impulzi so usmerjeni k telesu kot stroju, ki ga je mogoče opazovati, meriti, slediti napredovanju bolezni in obolenj, okvar, deformacij, popravljati.

⁷ V renesansi - čeprav tudi že pri Sokratu (Cf. Platon /1981/-) je pogled na človekovo telo mnogo bolj celovit in relativno enostaven: telo je mikrokozmos, pomanjšana podoba kozmosa. Zakoni, razmerja in proporci, ki uravnavajo kozmos, uravnavajo na mikro ravni tudi človekovo telo. Telo je zato najprej celota, v katero so povezani posamezni deli (noge, roke, glava, notranji organi itd.). Lahko bi rekli, da je telo renesančnemu človeku mnogo bolj domače in manj odtujeno. Morda se je v njem počutil celo bolje, kot se današnji človek počuti v svojem.

⁸ Naj omenimo samo nekatere, ki so najbolj pritegnili našo pozornost: Sade, Bataille, Foucault.

⁹ Ista logika je v vseh časih veljala tudi za žensko telo, ki ga je treba bolj disciplinirati in nadzorovati kot moško telo. Več o problematiki nadziranja ženskega telesa glej v: Jacobus et al. /1990/; Suleiman (ured.) /1985/.

¹⁰ Turner /1984/, str. 24.

¹¹ Cf. Freund /1982/.

Popravljanje telesa je tesno povezano z logiko reda in discipline, ki ne vladata samo telesu, ampak celotnemu univerzumu. Red in disciplina sta konstanti, invarianti, samo telo pa je podvrženo mehaniki in estetiki, mehanski estetiki in estetski mehaniki.¹²

Socialno življenje se ne vrti okoli teles, pač pa okoli duha, ki naj zagotovi red in disciplino. Šibkost duha se navezuje na tesnobo pred nemoralo, boleznijo in propadanjem. Užitek je užitek duha in ne telesa. Obvladovanje duha je pogoj in posledica obvladovanja telesa. Asketizem enega (telo) je užitek drugega (duh) in vice versa.

Hendikepirano telo je hendikepirano večkrat. Vzemimo za izhodišče znano Turnerjevo shemo iz leta 1984, v kateri avtor prikaže razmerja med telesom in družbo.¹³

Naloge, pred katerimi se znajde telo, so štiri. Naloga vzdolž dimenzije čas-populacija je seveda **reprodukcija**. Na dimenziji čas-telo ima posameznikovo telo povsem določeno nalogo, ki jo avtor imenuje **samoomejevanje**.¹⁴ Zunanost telesa pa mora izpolniti nalogo **reprezentacije**, ki je naloga vzdolž dimenzije telo-prostor. Četrta naloga se veže na dimenzijo prostor-populacija; avtor jo imenuje **regulacija**. To so makro naloge družbe, obenem pa so tudi mikro naloge posameznikov, saj jih lahko uspešno rešujejo le oni. Rešitev nalog je odvisna od delovanja mehanizmov množične psihologije. Razumevanje telesa je v mnogočem odvisno prav od analize načinov in form, skozi katere posamezniki skušajo odgovarjati na naloge, pred katerimi so se znašli.

Turnerjev model predstavlja učinkovito izhodišče za razumevanje telesa kot označevalne mreže. Shema je naslednja:

	Populacija	Telo	
Čas	reprodukcija Mathaus onanizem patriarhalnost	samoomejevanje Weber histerija asketizem	Notranje
Prostor	regulacija Rousseau fobija panoptika	reprezentacija Goffman anoreksija komodifikacija	Zunanje

Hendikepirano telo je na časovni dimenziji podvrženo imperativu zdravega in lepega. Logika zdravja je seveda razcepljena na pojmovanje normalnega/idealnega na eni strani in nenormalnega/patološkega na drugi strani. Logika lepega zasleduje ideal moškega telesa (mišičastega) in ideal ženskega telesa (seksualno zapeljivega).¹⁵ Na dnu je telo kot stroj (ko se znajde v bolnišnici). Te dimenzije skrivajo v sebi dimenzije kultura-narava, zato je tudi odnos drugih (družbe do posameznikovega telesa) ujet

¹² Najbolj produktiven način normaliziranja XX. stoletja (obdobja obilja za nekatere), je zaposlenost telesa z debelostjo. Telo postane zelo občutljivo na vsako odstopanje od norm, istočasno pa se nenehno trudi, da bi doseglo predpostavljene ideal. Več o tem glej v: Bordo /1990/; Hewitt /1991/.

¹³ Frank /1991/, str. 43.

¹⁴ Restraint (pomeni tudi potlačitev in kontroliranje).

¹⁵ Freud nam je pokazal, da otrok najprej ljubi objekt, ki zadovoljuje njegove ego nagone. Prvi objekt je seveda mati. Mati pa ni samo objekt, ki otroka hrani, ampak tudi ženska, ki ga, medtem ko ga ureja, seksualno vzburja in zapeljuje. Oče je objekt, h kateremu je obrnjena materina želja. Nastopa kot zaščitnik. Parafrazirajoč Freudovo koncept narcističnih izbir pri otroku bomo rekli, da leži šarm idealnega moškega, ki nastopa kot zaščitnik, in ženske, ki nastopa v vlogi zapeljivke in osebe, ki je včasih hranila otroka, v njuni nedostopnosti. Več o konceptu narcizma glej v: Freud /1914/.

vanje. Kot da je telo avtomat, stroj, naravna substanca,¹⁶ podstat, nad katero se dviguje kultura s svojimi ideali, pričakovanji in zahtevami. Posameznik jih najprej prepozna in sprejme kot svoje, potem jim želi ustreči, saj verjame, da je to znamenje omike, kulture, duhovnosti. Vračanje k naravi (makrobiotika, zdrav način življenja brez kajenja, telesne vadbe itd.) je dvig h kulturnim/imaginarnim idealom in njihovim zahtevam. V tem opazimo svojevrstni asketizem, ki je povezan s tesnobo pred užitkom. Seveda je mogoče uživati tudi v makrobiotski prehrani, asketizmu, joggingu in triatlonu, a zato ti užitki niso nič bolj naravni in pristni. S tem smo prišli do naše prve ugotovitve: telo ni nič naravnega, je le ideološki konstrukt. Telo je predvsem podoba, imago, ki igra tako odločilno vlogo v naših medsebojnih odnosih, saj je sprožilec, celo gonilo našega obnašanja. Imago je Idealich. Tudi narava je tak konstrukt.

V logiki instrumentalne racionalnosti nastopa telo kot funkcionalni problem (prilaganje telesa tehnološkim zahtevam delovnega mesta). Treba je najti medsebojno ustreznost, prilagoditev, funkcionalnost, skladnost, ujemanje.

Hendikepirano telo je stroj, del narave, ki ruši red kot del kulture. Podrejeno je patriarhalni logiki reprodukcije (narediti je treba vse, da se bo rodilo čim manj deformiranih teles, tako kot je treba v tovarni paziti, da bo čim manj slabih izdelkov), zato je seksualno življenje obremenjeno s tabuji, predsodki in občutki krivde. Hrbtna stran je panoptična logika nadzorovanja telesa in ugotavljanje, če je z njim (še) vse v redu (priljubljena sintagma zdravnikov, zlasti ko gre za napredujoče bolezni, je, da bolezen napreduje v skladu z zakoni bolezni). Nadzorovana je zlasti seksualnost.

Nadzor je tesno povezan z discipliniranjem telesa: telo naj bo čim bolj predvidljivo v svojih akcijah in reakcijah. Razumeti ga moramo kot niz diskurzivnih praks, ki imajo svoje zakone delovanja, norme, načine komuniciranja. Ko govorimo o politiki telesa, je diskurzivnost ključnega pomena, kajti telo je vpeto v diskurzivne zakone, ki sploh omogočajo razumevanje telesa. Ni treba dodati, da se zakoni spreminjajo, zato se spreminjajo tudi načini razumevanja in samorazumevanja telesa.

Potreba po nadzoru in discipliniranju telesa je toliko močnejša, kolikor bolj je predmet nadzora podvržen logiki kontingence. Ne pozabimo, da je o telesu mogoče govoriti samo skozi diskurzivne zakone, ki so pogoj in učinek institucionalnega¹⁷ delovanja. Ko govorimo o telesu, obenem govorimo tudi o mehanizmih institucij in diskurzivnih zakonitostih. Ni mogoče govoriti o telesu, ne da bi govorili o instituciji in njenih načinih obvladovanja, discipliniranja, pogojevanja in kontroliranja telesa.

Kontingenca je povezana z načini subjektivacije in uživanja, kar pomeni, da je uživanje subjekta po definiciji nepredvidljivo. Discipliniranje telesa ima zato svoj cilj: iz telesa izgnati užitek, narediti telo predvidljivo, tj. omogočiti napovedovanje telesnih procesov. Hrbtna stran teh poskusov je nezavedna podmena o užitku kot telesni substanci, ki jo uravnavajo čisti biološki zakoni.¹⁸ Prek njih je mogoče predvidevati človekovo obnašanje in razmišljanje: nadzor nad biologijo omogoči nadzor nad psihologijo.

¹⁶ Telo je opora imagu. Ko pride do sovpadanja telesa in podobe, dobi podoba svojo oporo v telesni substanci, ki je izpostavljena pogledu. Imaginarno in realno se gibljeta na isti ravni, zato je vseeno ali je neka podoba imaginarna ali realna. Telesna substanca ni nič bolj "realna" od podobe telesa.

Drugi naj predvsem vidi, da telesu nič ne manjka. Tesnoba subjekta ni tesnoba pred tem, da bi telesu kaj manjkalo, ampak pred tem, da podobi kaj manjka. Celost podobe seveda ni slučajna, saj igra v subjektovi libidinalni ekonomiji točno določeno vlogo.

¹⁷ Institucijo razumemo predvsem kot splet formalnih postopkov, ki omogočajo užitek. Institucija proizvaja, reproducira in distribuira užitek med subjekte, ki so kot podložniki *conditio sine qua non* institucije. Koordinate uživanja so seveda koordinate, ki jih postavljajo fantazme. Institucije služijo ohranjanju fantazem.

¹⁸ Cf. Sahlins /1976/.

Cilj discipliniranja telesa je še eden: vzpostaviti koordinate uživanja tako, da bo vsaj na prvi pogled v medsebojnem odnosu nekdo gospodar, drugi pa hlapec. **Užitek, nadzor in disciplina** so trije elementi, ki v medsebojni harmonični vzajemnosti pomagajo ohranjati in reproducirati odnose dominacije in izkoriščanja. Institucija stoji na teh treh temeljnih kamnih.

Hendikepirano telo je najprej podvrženo predpostavki o resnici telesa, zato je politika telesa tesno povezana z diskurzi, ki prenašajo in reproducirajo vednost. Politika vednosti vzbuja vtis, da se skuša dokopati do univerzalnih resnic o telesu. Univerzalen je seveda samo užitek, tj. načini uživanja. Resnica o telesu zato ni ekvivalent resnici telesa, saj prva skuša izgnati oz. nadomestiti užitek telesa, medtem ko ga druga v polni meri uveljavlja. Resnica o telesu zasleduje določen cilj (lepo razvito telo, zdravo telo, usposobljeno telo, negovano telo itd.), ki ga je mogoče doseči s pomočjo določenega režima. Režim sestavljajo posamezne praktike (Foucault), s katerimi se na pragmatičen način uveljavlja resnica o telesu. Opazimo lahko, da pri tem nastaja vtis o linearnem prehodu od vednosti k vsakdanji praksi. Praktike so materialne prakse, ki naj zagotovijo resničnost vednosti, zato so povezane z discipliniranjem in strogo selekcijo postopkov in načinov dela v praksi. Lep primer je prevladujoč odnos do hendikepiranega telesa: poudarjajo naj se preostale zmožnosti in sposobnosti in ne njegove pomanjkljivosti in nezmožnosti. Za razvijanje preostalih zmožnosti so že pripravljene metode in tehnike usposabljanja (še ena priljubljena sintagma praktikov), s katerimi je mogoče doseči cilje usposabljanja, ki so bodisi v ohranjanju fizične kondicije bodisi v razvijanju posameznih sposobnosti.

Resnica hendikepiranega telesa je usposobljeno skozi set tehnik in metod, neskončno igro vednosti in moči, politike in dominacije. V tej igri, ki je najprej igra dominacije in podrejanja, tehnik in tehnologij, ima posebno funkcijo ego. Brez njega ni mogoče govoriti o telesu in njegovem usposabljanju. Predstavlja centralno mesto v telesu: bolj kot na telo, se tisti, ki usposabljuje telo, sklicujejo nanj. Psihologi in dušebrižniki so tu zato, da mu pomagajo, ga okrepijo, svetujejo, nudijo suport. Brez psihologov telo ne more biti kos svoji nalogi. Bolj kot biologi se na biologijo zato sklicujejo prav psihologi.

Vprašanje, ki se postavlja, je naslednje: kakšno korist imajo od tega njeni udeleženci. Najprej še enkrat poudarimo, da je za usposabljanje hendikepiranega telesa najpomembnejša motivacija. Posameznik je odgovoren za svoje namere in posledice le-teh: odkriti mora, da je za njegovo telo dobro natanko tisto, kar zahteva dominantna paradigma (medicina, psihiatrija, biologija, fiziologija itd.).¹⁹ Čistost njegove motivacije in ustreznost njegovih odzivov sta odvisna od tega, koliko mu bo uspelo podrediti se dominantni paradigmi, ki jo zastopajo strokovnjaki okoli njega. Vsakič ko bodo njegovi motivi drugačni od pričakovanih, bo vskočila psihologija osebnosti, motivacije in čustev, psihopatologija in razložila njegov odklon, motnjo, pomanjkljivost, nesposobnost. O naravi subjekta in nezavedne želje psihologija in psihiatrija seveda ne govorita, saj ne vesta, kaj bi sploh lahko rekli. Zato tudi o psihoanalizi nočeta slišati.

Vsakdanji diskurz hendikepiranega telesa je močno odvisen od psihologije posameznika. Pomembna je volja, medtem ko se posamezniki komaj še lahko umikajo

¹⁹ Pičlost subjektive motivacije je premo sorazmerno s številom ved, tehnik, metod, postopkov, vaj in treningov, s katerimi skušajo pomagati in okrepiti minimalni jaz.

pred sramotjenjem in napadalnostjo v obliki strategij celostnega usposabljanja telesa.²⁰ Nemoč institucije lahko zabeležimo natanko v sorazmerju z njenim sklicevanjem na motivacijo posameznika, ki mora vedno znova zagovarjati svojo morebitno nemotiviranost.²¹ Paradoks, s katerim si institucija skozi zadnja vrata zagotavlja svoj obstoj, je naslednji: bolj ko skuša posameznik najti razloge za svojo nemotiviranost, bolj je ujet v diskurz, ki ni njegov, in igro, od katere ima končno največjo korist le institucija, in tisti, ki se z njo identificirajo. V končni posledici so seveda izgubljeni vsi.

S prehodom k problemu motivacije in posameznikove volje, ki živi v welfare state - v času, ko nastaja koncept minimalnega sebstva (Lasch) in patološkega narcizma (Kernberg), se spremeni tudi samo discipliniranje telesa.

Discipliniranje v postfordovem in posttaylorjevem obdobju predstavlja način utelešenja partikularnosti akterjev, ki živijo v decentriranem družbenem polju, za katerega je značilno vračanje k telesu in telesnemu. Pomembna je uporabnost telesa, njegova funkcionalnost in usposobljenost. Hendikepirano telo naj bo čimbolj usposobljeno: disabled naj postane abled. Zavedanje svojih telesnih potencialov in sposobnosti je znak pripadnosti določenemu družbenemu prostoru, ali kot je zapisal Featherstone: delavec naj se ukvarja z gimnastiko, da bo razvil močno telo, pripadnik srednjega razreda naj razvija zdravo telo.²² Zdravo telo je osvobojeno stresa, zato je treba teči in igrati squash, hoditi v fitness center in jesti makrobiotsko hrano.

Dodali bomo: hendikepirano telo se mora redno in ustrezno ukvarjati s fizioterapijo, da bo postalo rehabilitirano oz. usposobljeno telo.

V igri je torej pripadnost določenemu sloju s pripadajočim okusom in habitusom. Reproducirajo se tudi podobe (podobe seksualno zapeljivega ženskega telesa, podoba mišičastega in zaščitniškega moškega telesa, podobe zdravega telesa pripadnikov srednjega razreda in podobe usposobljenega telesa).

Podobe hendikepiranega telesa ni.²³ Obstaja le podoba usposobljenega telesa, zdravega, močnega telesa. Telo je v svoji realnosti odvisno od podob, preslikav, zrcaljenja. Tak je seveda tudi odnos do njega. Na ta način hendikepirano telo ne živi in ne obstaja, saj je njegove podobe preprosto ni; je torej neposredno ogrožujoča. Ogroža imaginarno realnost vzajemnosti in pomoči. Nič čudnega ni, da je prevladujoč odnos do hendikepiranega telesa temu povsem komplementaren: usmiljenje in pomoč. Vsako telo lahko postane hendikepirano (nemočno, nezdravo, nelep). Svet podob se v trenutku poruši. Ker nihče ne želi, da bi se ta svet porušil, je treba hendikepirano podobo iz njega odstraniti.²⁴

Dekonstrukcija ideologije lepega, zdravega in močnega telesa je projekt, ki ga lahko izpelje le hendikepirano telo. To lahko stori tako, da vzame nase moč refleksije diskurzov in institucij, skozi katere se telo konstituira in interpretira. Naloga, ki je pred hendikepiranim telesom, ni usposabljanje in doseganje kriterijev, ki jih preden postavlja diskurz s svojimi igrami, praktikami in ideologijo: njegova naloga je interpretacija tega, kar se dogaja s telesom. Natančneje rečeno: reinterpretacija.

Interpretacije se seveda spreminjajo in pri tem nočejo nič vedeti o pogojih svojega obstoja. Vendar ne govorimo o tem. Prilagajanje na mestu, kjer bi moralo priti

²⁰ Ljubezen, ki vsekakor poganja celostno usposabljanje teles, je treba frustrirati, to je gotovo.

²¹ Še en paradoks institucije, ki skuša svoj obstoj zagotoviti s podreditvijo subjekta, istočasno pa se sklicuje na njegovo avtonomnost, svobodno voljo in močan značaj.

²² Featherstone, Hepworth, Turner (ured.) /1991/, str.68.

²³ Gre za ignoranco in ne za nerazumevanje.

²⁴ Na prvi pogled se zdi, da imamo opraviti z aplikacijo psihoanalize (celota se ohranja z izključitvijo enega), vendar se danes vsi trudijo integrirati hendikepirano telo v normalno družbeno tkivo. Ne gre za zmanjševanje občutka krivde, ampak za potenciranje tistega, kar je omogočalo izključeno telo. Izključeno telo je postalo preveč ogrožujoče, zato ga je treba skozi usposabljanje integrirati.

do interpretacije pomeni, da telo še naprej ostaja nemo telo. *Never-ending-game* je ime za prilagajanje, proizvodnjo in reprodukcijo podob. Je pa tudi ime za reinterpretacijo.

Prednost reinterpretacije pred prilagajanjem je v tem, da sama interpretacija postavlja koordinate, za katere ni mogoče, da jih ne bi upoštevali. V nasprotnem primeru se nenehno prilagaja in skuša upoštevati druge. Druge pa najbolj upoštevamo natanko takrat, ko razvijemo interpretacijo, v katero je interpretacija drugih in njen background že všteta. Da pa je interpretacija vedno navskriž z željo, je jasno vsaj od Sokrata dalje.

Interpretacija vselej pomeni analizo simptomov, ki jih proizvajajo in od katerih živijo vsakdanje prakse. Če se obrnemo k Freudu, potem lahko rečemo, da interpretacija simptomov²⁵ pomeni metaforo, ki osvobaja subjekta. V svojem prvem seminarju iz leta 1954 je Lacan v zvezi s tem spregovoril o **spoštovanju subjekta**, ki je za psihoanalizo konstitutivno.²⁶ Psihoanalize ni brez spoštovanja subjekta. Po drugi strani skrb za telo ne more spoštovati subjekta, saj jo telo zanima zgolj kot osrednja oporna točka, okoli katere se vrtijo vsakdanje prakse. Konstitucija vsakdanjih praks je zavezana mehanizmu prisile k ponavljanju. *Never-ending-practice* je mehanizem, s katerim se uveljavlja Thanatos. Simbioza med medicino in psihologijo v t.i. psihosomatiki je pričakovana, saj je rezultat premika (*Verschiebung*) od duše (pravega, avtentičnega jaza humanističnih psihologov iz 60-ih in 70-ih let) k telesu.²⁷ Spreminja se samo tečaj, okoli katerega se realizira prisila k ponavljanju.

Načini subjektovnega strukturiranja zgodovine pri tem niso zanimivi, čeprav je prav to tisto, kar pri subjektu šteje: načini sintetiziranja in interpretiranja lastne zgodovine.

KULTURA TELESIA IN ETIKA USPOSABLJANJA

Načelo ugodja obvladuje iskanje objekta in mu nalaga ovire, ki ohranjajo distanco do njega.²⁸

Prevladujoči dispozitiv komuniciranja telesa onemogoča razvijanje kulture telesa, saj zahteva zgolj njegovo usposabljanje glede na kriterije zdravja in normalnosti. Telo zaradi tega ostaja nemo telo, telo, ki ne komunicira, tj. telo brez kulture, reducirano na substanco, ki ji je mogoče pristopiti le skozi fiziologijo. Že vidim, kako se oglašajo tisti, ki imajo tako neskončno radi t.i. neverbalno komunikacijo. Telo komunicira, vzklikajo, le kako vam to ne gre v glavo! Nesporno je, da telo komunicira, vendar je njegova komunikacija posredovana s projekcijo imaga drugega. Podoba drugega je projicirana na njegovo telo, zato ne more priti v stik s svojim telesom. Ker je s svojim telesom malo v stiku, ne razume, kaj se z njim dogaja. Tisto, kar se dogaja v telesu, pride namreč od zunaj. Ukvarjanje s telesom in njegovo notranjostjo omogoči spregled zunanosti in njene prisotnosti v notranjosti in na površini telesa.

²⁵ Gre za interpretacijo simptoma in ne za njegov izbris.

²⁶ Lacan /1988a/.

²⁷ Na tem primeru lahko vidimo, da gre pri sodobnem usposabljanju telesa za način, kako je preteklost (*Geschichte*) (instrumentalna racionalnost, humanistična psihologija avtentičnega jaza) prisotna v sedanjosti. Ne gre za razvoj (*Entwicklung*), ampak za kompleksen način komponiranja sedanjosti. Z analizo sedanjosti zato rekonstruiramo preteklost. Način, kako se bo sedanjost-preteklost skomponirala kot prihodnost, je nepredvidljiv. Prihodnosti ne konstituiramo, vsekakor pa smo ji podrejeni. Subjektov razvoj (*Entwicklung*) je zapisan v njegovi zgodovini (*Geschichte*).

²⁸ Lacan /1988b/, str. 61.

Komuniciranje pomeni **komponiranje**,²⁹ vendar avtor ni ego. Vprašanje, ki si ga moramo zato ob tem z vso resnostjo zastaviti, ni samo, kdo komunicira, ampak tudi, od kod komunicira.

Ko gledamo hendikepirano telo, nam najprej pride na misel, da je na v določeni meri izgubilo običajno ekspresivnost, saj je zaradi narave hendikepa omejeno.

Zola /1982/ je skušal o tem problemu artikulirati neko misel, za katero menimo, da je vredna naše pozornosti. Fizični hendikep je povezal s pripovedjo. Hendikepiran človek s pripovedovanjem zgodbe o fizičnem hendikepu lahko ustvari pogoje, ki bodo omogočili priznanja hendikepa kot takega. Hendikep pomeni težavo, bolezen, nesposobnost, primanjkljaj. Priznanje hendikepa skozi pripoved o njem pomeni tudi interpersonalno priznanje, ali kot je zapisal Frank: *Recognition*³⁰ *is the medium of the communicative body*.³¹ Ekspresivnost telesa, ki se kaže na način pripovedovanja zgodbe o samem sebi, je pogoj za priznanje. Ključno vprašanje je naslednje: kaj se pripozna? Kdo pripozna? Ali je priznanje pritrditev (Freud je govoril o Bejahung, ki je na strani Erosa)? Priznanje se dogaja na ravni odnosa ego-ego, jaz-drugi. Drugi me prepozna in pripozna v moji identiteti, enkratnosti, neponovljivosti? Ali se ne drži pre(i)poznanja neka nespodobnost, o kateri veliko pripoveduje pozitivna psihologija? Nespodobnost je v priznanju evidentnega, celo dejstev, ki jih je mogoče odkriti v odnosu med subjektom in objektom, ali med dvema jazoma. Ali ne pomeni prepoznati ponovno zaznati, videti z očmi ega?³² Ne bomo se zmotili, če bomo rekli, da ima prepoznanje status prisile k ponavljanju. Na tem nivoju poteka boj za ustrezno/adekvatno ponovitev, zato smo prisiljeni poiskati drug način razumevanja logike priznanja, o katerem govorimo. Prepoznanje se dogaja na ravni ega, katerega osnovna značilnost je ravno nerazumevanje.

Priznanje hendikepiranega telesa ni stvar ego psihologije, ampak kulture, če lahko tako rečemo, ki jo je telo sposobno proizvajati. Proizvodnja kulture v tem primeru pomeni prehod od podobe in vzajemnosti k sprejetju kastracije. Sprejeti kastracijo pomeni sprejeti dejstvo, da ni celote, enosti, homogenosti. Kastracija je tretji element v dualnem ego-ego odnosu. Pomeni prekinitev neskončne igre medsebojnega zrcaljenja in boja za pravo interpretacijo. Kastracija je spoznanje najpomembnejše značilnosti subjekta, ki je v tem, da je omejen/hendikepiran v svojih prizadevanjih, tj. svoji želji. Sprejeti hendikep pomeni sprejeti oviranost kot pogoj subjekta. Hendikep je kot tak univerzalen in za subjekta konstitutiven. Utajitev (*Verleugnung*) ali izključitev (*Verwerfung*) hendikepa ima za posledico vmitev le-tega v obliki prisile k ponavljanju, ki se kaže kot nenehno usposabljanje hendikepiranega telesa. Hendikepirano telo je objekt, na katerega se obesi izključitev univerzalnega hendikepa, ali natančneje rečeno, izključena je simbolizacija pomena hendikepa. To pomeni, da ga ljudje namesto pri sebi pr(i)epoznajo pri hendikepiranih ljudeh. Na to projekcijo se obesi obluba, da je mogoče hendikep zmanjšati ali odpraviti. Odpravljanje hendikepa pomeni odpor pred njegovo simbolizacijo.

²⁹ Koncept komponiranja je razvil Freud v analizi sanj. Izdelava manifestnega sanjskega materiala je paradigma sleheme komunikacije.

³⁰ *Recognition* bomo razumeli kot pri(po)znanje veljavnosti (validity). Invalidnost (namesto hendikepiranosti se pogosto uporablja ta izraz) je na eni strani povezana s psihoanalitičnim mehanizmom zanikanja (*Verneinung*) in na drugi strani z mehanizmom izključitve (*Verwerfung*, *Ausstosung*).

³¹ Frank /1991/, str. 87.

³² Zaznavanje nikoli ne pomeni zaznavanje mesta, od koder se telo ponuja pogledu. Naloga pripovedi je zato ugotoviti mesto, o katerem subjekt seveda nič ne ve, od koder gleda na telo. To mesto določajo simbolni odnosi. Simbolni odnosi določajo mesto in način, kako bo neko telo videno.

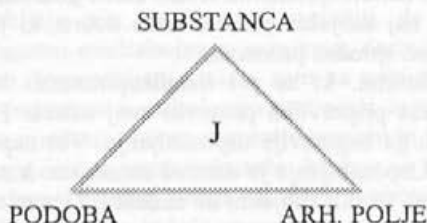
Visoka tehnologija, s pomočjo katere najpogosteje pristopamo k hendikepiranemu telesu, se ravna po načelih discipliniranja telesa, kot smo ugotavljali v prejšnjem poglavju. Ravna se po načelih, ki jih sama uvaja. Giblje se v realnosti, ki jo obvladuje prisila k ponavljanju.

Vsakdanja realnost ne napreduje linearno k vse boljšemu stanju niti potencialno. Prav nasprotno, afirmacija realnosti je po svoji naravi konzervativna, zavezana je logiki ponavljanja. Prisila k ponavljanju zato ni mehanizem onstran vsakdanje težnje k ugodju, ki zahteva nenehne spremembe in razvoj: prisilo zasledimo v samem osrčju tega mehanizma. Pri(e)poznanje subjekta s tega mesta pomeni pri(e)poznanje subjektovega statusa znotraj tako konstruirane realnosti.³³ Govorimo o poziciji in funkciji subjekta v simbolni realnosti.

Vsakdanja imaginarna realnost je realnost vzajemnih dvojnih preslikav, idealov, ujemanja, skladnosti, ustreznosti, normalnega linearnega razvoja. Predstavlja polje S-R odnosov, katerih predpostavka je, da v vsakem egu že obstaja zakladnica odgovorov (response) na klic drugega (stimulus). Odgovori naj bi bili že *already-there*. Je področje prilagajanja telesa visoki tehnologiji, njenim zahtevam, naravnanim in mehaničnosti. Pomeni tekmo s časom, kjer na eni strani kraljuje discipliniranje v obliki selekcije vedno novih izdelkov, ki jih je treba konzimirati in na drugi strani nezadržno propadanje telesa in vztrajne iluzije, da je to propadanje nekako mogoče zaustaviti. Življenje v imaginarnem svetu pomeni ukvarjanje z iluzijami, pomeni ljubiti jih bolj kot samega sebe. Imaginarna realnost je polje, v katerem akterji ugibajo željo drugega in jo skušajo zadovoljevati, polje zrcaljenja in narcizma, agresivnosti zaradi neizpoljenih želja in pričakovanj glede idealizirane prihodnosti.

Telo je v imaginarni realnosti ujeto v dualizem površje/notranjost. Človek živi v telesu, pomembna pa je površina, ki se kaže pogledu drugega. Drugi je podobnik, bližnjik, tisti, ki ga je Freud imenoval *der Nebenmensch*. Prevladujoči emociji sta ljubezen in sovraštvo. Drugi je uporaben, to je moda postmodernega narcisa.

Telo, ki pripoveduje zgodbo o samem sebi, se giblje na drugi ravni, ravni, ki jo je Lacan imenoval simbolna raven. S pomočjo njegove sheme lahko telo razumemo na treh različnih ravneh:

Arheološko polje je polje telesa kot označevalne mreže. Substanca je telo, ki se nenehno vrača na svoje mesto, podoba telesa je polje zrcaljenja in preslikav, J je *jouissance*, mesto užitka, okoli katerega se odvija subjektova drama.

Imaginarna realnost se ves čas sklicuje na red, ki ga je treba doseči, se mu prilagoditi, podrediti.³⁴ Ne preseneti nas, da to vztrajanje pri redu, ki se skuša pri-

³³ Prepoznanje pomeni imenovanje odnosa do samega sebe in drugega. Humanizacija subjekta je odvisna od tega imenovanja, tj. od simbolizacije.

³⁴ Več o tem glej v: Lacan /1988b/, Aristotel /1982/.

kazati kot univerzalni red, nastopa kot neka inertnost. V tem lahko zasledimo predvsem užitek subjekta. Na tej ravni so stvari inertne in se neskončno ponavljajo. Celo ten dispozitiv discipliniranja je podvržen načelu inertnosti - neskončnemu ponavljanju, čeprav ob tem ne moremo mimo ugotovitve, da se dispozitiv neprestano spreminja. Logika prilagajanja³⁵ dobi v tem dispozitivu svojo najbolj materialno uresničitev. Ves diskurz usposabljanja hendikepiranega telesa se dogaja na ravni, ki ga obvladuje načelo uživanja. Poleg užitka ohranja tudi razmerja moči. Usposabljanje telesa poteka v institucijah, ki se ohranjajo skozi razmerja moči, produkcijo, reprodukcijo in distribucijo vednosti in užitka.³⁶

Dokler telo nima vednosti in moči, se ne more upirati institucionalnim mehанизmom. Nemo telo je zato tudi nemočno telo. Nemo in nemočno telo je civilizirano telo.

Izhajamo iz neke empirične izkušnje, ki nas je prepričala, da se dobro telesa artikulira v navezavi na neko točko, ki se nanaša na telo kot substanco. Telo se vedno znova vrača na isto mesto, ne da bi kdo mogel reči, da o tem veliko ve, raje bomo zapisali, da smo nad tem dogodkom vedno nekoliko začudeni, in rekli bi, nekoliko presenečeni, saj s tem preprosto ne računamo. Telo se vedno vrača, vračajo pa se tudi načini discipliniranja in pokoravanja telesa. Vprašanje, ki ga ne moremo obiti, se vsiljuje kar samo: kam meri discipliniranje? Brez dvoma ne na red, ki ga želi vzpostaviti za vsako ceno, in tudi ne na ugodje. Meri nekam zadaj, onstran, vsaj to je gotovo, nekam, kjer je telo strdina sredi simbolne mreže. Telo je mreža označevalcev, ki se strukturira in prepleta okoli jedra, ki ga predstavlja telo kot substanca. Substanca uživanja, seveda. Telo je vedno že strukturirano, zato je dostop do telesne substance zaprečen. Ponavlja se prav ta neuspeh. Telo kot Stvar je torej užitek telesa, kolikor ga ni mogoče tematizirati in asimilirati v simbolno mrežo. Je tisto na telesu, kar nekako štrli iz njega.

Ko gre za telo, gre za užitek telesa, za telo kot užitek. Freud nas ob tem opozarja na drobno dejstvo, ki zmanjšuje možnosti vsakega usposabljanja in prilagajanja. Gre za dejstvo, da preprosto ne moremo do konca sublimirati užitka. Če gre v tej smeri do konca, trčimo na mejo, to je aksiom, ki ga moramo postaviti pred vsak napor, ki hoče usposobiti telo in ga prikrojiti po zgledu na družbeno nevrozo.³⁷

Želja tistih, ki želijo usposabljeti hendikepirano telo, se opira na ta paradoks o dobrem, ki ga namenjajo hendikepiranemu telesu zlasti gimnastične vaje, fizioterapija in druge vaje.³⁸ Vse to naj subjektu prinese neko dobro, ki je, o tem ne more biti nobenega dvoma, običajno splošno priznано.

Nasproti temu dobremu, ki se pri hendikepiranemu telesu kaže v njegovi usposobljenosti, je subjekt pripravljen postaviti svoj užitek. Pri tem ne mislimo na kolektivni užitek, saj mu ga zagotavlja usposabljanje. Ves napor usposabljanja se ob njegovem užitku zlomi. Usposabljanje je namreč usmerjeno k nekemu cilju, ki ga bolj ali manj jasno identificira. Ta cilj subjektu ne zadošča, čeprav to ne pomeni, da ciljev ne bi smeli postavljati. Rekli bomo le, da je pri tem treba biti nekoliko zadržan, tj. treba je resno računati z neuspehom.

³⁵ Govorjenje o prilaganju ima lahko en sam smisel: prilagoditi se okolju, ki je po svoji naravi simbolno.

³⁶ Institucija je torej polje produkcije in reprodukcije razmerij moči, vednosti in uživanja. Ključni moment pri tem je subjekt, ki predstavlja četrti element, brez katerega se ostali trije ne bi mogli držati skupaj.

³⁷ Cf. Brown /1989/.

³⁸ Posrednik subjektove želje je njegov sotrpin (der Nebenmensch). Sotrpin je tu zato, da prizna našo željo, in ne zato, da jo skuša zadovoljiti. Želje ni brez povezave s sotrpinom in smrtjo. Želja ni usmerjena k sotrpinu, pač pa skozi njega. Več o konceptu želje in smrti glej v: Boothby /1991/.

S tem smo prišli do točke, kjer smemo zapisati temeljni aksiom našega premisleka. Sprejeti subjekta v njegovi enkratnosti in neponovljivosti pomeni sprejeti njegov enkraten in neponovljiv način uživanja!

Znova se bomo obrnili na Freuda - to bomo storili še večkrat -, saj nam je prav on in nihče drug odprl neko pot, kjer naletimo na razcep med subjektivim ugodjem in tistim, kar je onstran ugodja. Gre seveda za užitek. Subjektova želja ni usmerjena k ugodju, ampak k užitku, zato je sublimacija še kako pomembna.

Po zlomu taylorizma in fordizma se postavlja naslednje vprašanje: kaj v usposabljanju ne steče? In pogosto ne steče. Kaj je tisto, kar vzdržuje pri življenju iluzijo o usposobljenem telesu, telesu, ki bi bilo vsaj minimalno sposobno za delo, ki bo produktivno, uporabno in konkurenčno.

Usposobljeno telo je iluzija, ki jo poganja želja po usposabljanju. Narava želje pa ni v tem, da jo zadovoljimo, ampak v njenem vzdrževanju. Želja je tu zato, da ostane želja, ne pa zato, da bi jo kdo zadovoljil. Freud ni nikoli govoril o zadovoljitvi želje, vedno je vztrajal pri tem, da gre v najboljšem primeru le za **poskuse** zadovoljitve. Poskusi so nerazrešljivo zavezani iluziji o naravi želje.

Zagovarjamo torej tezo, da je treba priti do točke, od koder lahko pokažemo na naravo iluzije, saj le-ta realizira neko družbeno funkcijo, ki je funkcija gospostva. Gospostvo se realizira tako, da hendikepirano telo potisnejo na rob družbenega dogajanja, izrinejo iz proizvodnega procesa, nato, v nekem drugem trenutku, pa ga skušajo integrirati in vrniti v proizvodnjo. Telo tako v obeh primerih nenadoma začne doživljati sam družbeno-ekonomski proces kot nekaj, kar zasluži ljubezen, zato se skuša na vsak način prebiti nazaj. Hendikepirano telo ljubi željo drugih in jo skuša zadovoljiti. Še prej jo mora seveda uginiti. Usposabljanje v tem primeru služi natanko tam, kjer bi Američani postavili come-back. Mi nasproti come-backu postavljamo logiko metafore.

Rehabilitacijo razumemo kot metaforo, saj nam ravno to pomaga doseči neko spremembo, ki gre lahko v prid telesa. Jasno je namreč, da tam, kjer vznikne ljubezni vreden cilj, zeva luknja in da iluzija zgolj pokriva to praznino. Tej iluziji je dal Freud ime - fantazma. Analiza fantazme je tehtanje posledic, ki jih sama prinaša s seboj. To ni nepotrebno početje. Prav gotovo taka analiza pristriže peruti tistemu, kar radi imenujemo ljubezen do bližnjika. Te ljubezni je vedno lahko še preveč, tako da se spremeni v svoje nasprotje. Točka tega obrata ni predvidljiva in je ni mogoče določiti. Tisti, ki radi usposabljujejo telo, ne bi smeli pozabiti, da se ljubezen do bližnjika običajno dogaja v registru medsebojnega narcizma, destruktivnosti³⁹ in vzajemnega zadovoljevanja potreb. Usposabljanje telesa zato na neki točki preraste v torturo, ki dandanašnji ni brez povezave s psihologijo osebnosti in teorijami osebnostne rasti, čeprav pomeni - kako cinično! - ravno nasprotje razvoju in rasti. Sem lahko umestimo t.i. kombinirane motnje, kot se temu rado reče. Motnje se kombinirajo tako, da jih je vedno mogoče zasledovati znotraj enega od dveh registrov. Funkcionalno usposabljanje ima samo to funkcijo, da beleži ritem prehajanja iz enega v drug register. V obeh registrih (somatskem, psihološkem) se usposabljanje ravna po pravilu harmoničnega sodelovanja.

Ljubezen do bližnjika dobi novo razsežnost, saj je narejena po neko podobi. Po podobi dobrega. Ta podoba postane točka, okoli katere se vrti dolžnost tistih, ki jih ljubimo. Revež, ki ga usposabljuje, seveda le redko spregleda vse razsežnosti te dolžnosti, ki mu nalaga nenehno ljubezen do tistih, ki mu dolžnost nalagajo. Ni treba posebej razlagati, da je v tem nekaj obscenega. Obscenost ljubezni je v nalaganju

³⁹ Destrukcija ni isto kot agresivnost. Več o razliki glej v: Lacan /1988a/, str. 176 et seq.

dolžnosti, pod težo katerih se človek lahko zlomi. V tej smeri je ljubezen do bližnjika najbolj kruta od vseh poti, je zapisal J. Lacan v svojem seminarju, v katerem je odkrival razsežnosti ljubezni.⁴⁰

Vsi, ki so obremenjeni z logiko dobrega in ljubeznijo do bližnjega, obremenjeni tako močno, da si ne morejo kaj, da ne bi kar naprej stokali, kako se ljudje nočejo odzvati njihovi ljubezni, nujno spregledajo gospodstveno funkcijo svoje ljubezni, ki je preprosto v tem, da ljudem odteguje njihovo svobodo in ji v zameno ponuja kolektivni užitek.

Kultura telesa se giblje v povsem drugem registru. Vsekakor je to register, v katerem se stvari nenehno premeščajo in postavljajo na tisto mesto, ki nam pomaga videti - saj naše oko nikoli ni dovolj izurjeno - logiko podobe, po kateri odmerjamo količine dobrega, ki smo jih pripravljani ponujati drugim. V kulturi moramo iti prek mesta, ki je ovira temu dobremu, to pa storimo tako, da o njem govorimo. To se komu utegne zdeti nekoliko vsakdanje. Vsakdanost je seveda govorica praktičnega uma, ki mu ni mar za konsekvence, ki sledijo iz tistega, kar počne.

Govorimo o govorečem telesu, do katerega smo prišli prek ovinka discipliniranega, tj. civiliziranega telesa. V moči govorečega telesa je, da osvobaja naravo njenih lastnih okov in jo dviguje na raven kulture, tj. simbolnega. Le kdo bi se ob tem še lahko sprenevedal. Seveda ne gre za nemo govorico in neverbalno komuniciranje - le kdo si je izmislil te nemogoče izraze -, gre za funkcijo govornice, ki nas ob priliki lahko odvrne od tega, da bi v svoji ljubezni do bližnjih prekoračili neko mejo. Merimo torej na to, da se mora telo učiti govoriti o sebi in se odtujiti od podobe samega sebe.

Obvladovanje telesa, kolikor o njem sploh še lahko govorimo, ima oporo v imagu celega telesa. Prva predstava celega telesa pa je predstava materinega telesa.⁴¹ Povezana je z močnimi občutki tesnobe in destruktivnosti, ki je usmerjena k materinemu telesu.⁴² Usoda subjekta seveda ni odvisna od podobe telesa, ampak od njegove pozicije v simbolnem svetu.

Naj izostrimo, kar smo pravkar povedali. Telo, zlasti pa hendikepirano telo, je tukaj zato, da pripoveduje zgodbo in nam pokaže, da je v zmagoslavju usposabljanja opaziti prežečo držo tistega, ki ne verjame, da je transgresija v samem jedru subjektive narave.

Odsotnost pripovedi pomeni usposabljanje telesa kot brutalnost, ki egu fiksira, zamrzne svet. Ni več gibanja, zamenjave enega objekta za drugega. Ni simbolne izmenjave, ni sprememb, razvoja. Svet je inerten, tog, opaziti je le večno ponavljanje istega. V sedanosti se ponavlja preteklost, ne da bi to kdo vedel. Subjektovi reakciji sta tesnoba in nekontrolirana, impulzivna destruktivnost, ki je usmerjena bodisi navzven, k drugim objektom, bodisi k samemu sebi kot objektu.

Šele pripoved, komentar, simbolizacija subjektive realnosti, v kateri se je znašel, pomeni življenje, gibanje, izmenjavo, obvladovanje realnosti, kontroliranje in nadzorovanje agresivnosti in napadalnosti. Komentar kot pripoved odkriva preteklost v sedanosti.

Pripoved ne pomeni toliko uporabe jezika, kot uporabo govornice. Pomeni humanizacijo realnosti, ali, če se vrnemo k naši temi, humanizacijo usposabljanja hendi-

⁴⁰ Lacan /1988b/, str. 193.

⁴¹ Fantazirano telo materinega telesa je primalna infantilna realnost otroka (Lacan /1988a/, str. 82).

⁴² Več o problemu primarnega sadizma glej v: Klein /1983/.

kepiranega telesa. Skozi pripoved postane realnost manj brutalna, njena teža, pritisk se zmanjša. Sveta ne bi smeli jemati takega, kot je: vanj se lahko vključimo s svojo govorico in ga strukturiramo po svoje. V tem je ključ subjektovnega razvoja. Svet je v svoji inertnosti ves čas že tu, a to še ne pomeni, da se mu moramo prilagoditi. Strogo vzeto subjekt sploh ni možen, če se od realnosti nekoliko ne distancira. Vsaka prisila, ki nalaga subjektu prilagajanje realnosti, je zato napad na njegovo naravo. Afirmacija, o kateri smo že spregovorili besedo ali dve, ima eno samo funkcijo: utrditi subjektovo identiteto. Utrditi jo, podaljšati in distribuirati. Subjekt ima zato na izbiro eno samo možnost, čeprav se zdi na prvi pogled, da ima dve. Lahko se prilagaja realnosti ali pa ostane subjekt.

Subjektova najpomembnejša naloga je vsekakor v pripovedi. Pripoved pa ni brez povezave z grožnjo, ki je usmerjena proti njegovi narcistični ekonomiji.

Če želimo ugotoviti domet diskurza, ki usposablja hendikepirano telo, ga moramo pač analizirati. To parafrazo Lacana⁴³ uporabljamo zato, da bi spomnili na domet analitične prakse, za katero ne moremo reči, da so jo že presegli. Analiza vzame za svoje izhodišče učinke praks, ki zasledujejo logiko potrošnje in jih učinki ne zanimajo, da bi proizvedli konstrukt, ki pojasnjuje učinke. Ne gre za iskanje resnice, saj je resnica nekaj izjemno dvoumnega in nikakor si ne bi smeli šteti v čast, če sem in tja vzkliknemo, to je resnica! In kaj je, če smemo tako reči, cilj analize? Analiza je tu zato, da si z njeno pomočjo pridemo na čisto glede nekaterih reči, med katerimi igra želja - nezavedna želja - pomembno vlogo. Analiza vzame praktike, skozi katere se usposablja hendikepirano telo, kot tekst, ki ga komentira.⁴⁴

Telo, hendikepirano telo, kaj pa drugega, saj imamo ves čas pred očmi prav njega, mora pojasniti svojo naravo, ki ni nič transcendentnega in nič biološkega, kolikor je biologija vedno že vpeta v označevalno mrežo. Priti na jasno glede logike te mreže, to je skrajni domet analitičnega početja, ki ga na tem mestu priporočamo, ne da bi si za to šteli posebne zasluge. Na nasprotnem koncu analize je skrb za telo, ki vsake toliko časa zahteva ljubezen do drugega. Drugi odgovarja s transferjem, vendar ima zanj to daljnosežne posledice, saj se na neki točki ne bo mogel več otresti vsiljive ljubezni in bo skrb za telo postala prisila. Redukcija medsebojnih odnosov na ljubezen do bližnjega in skrb zanj pač ne more biti nekaj, kar bi si subjekt lahko želel. Tudi če ne ve nič o naravi svoje želje.

Moč analitičnega diskurza lahko izmerimo ob učinkih, ki jih uspe proizvesti pri tistih, ki so deležni ljubezni analitikov. Reči hočemo, da je dobro vedeti, da želja vedno hoče preveč. Zaradi tega preveč imajo, ne samo tisti, ki so tukaj zato, da skrbimo zanje, ampak tudi tisti, ki zase verjamejo, da so tu zato, da bi skrbeli za druge, obilico težav, s katerimi ne vedo, kaj početi. Analitični govor je performativen,⁴⁵ kar pomeni, da povzroča spremembe: spremeni se pozicija subjekta. Zaradi tega ne moremo dovolj poudariti pomembnosti analitičnega govora.

Kultura telesa se sklicuje na etiko, brez katere ni mogoča nobena praksa, v kateri se skuša telo oblikovati po podobi. Smisel kulture nenazadnje vedno znova odkrivamo v poskusih, da bi pokazali na mejo, ki nas ne ločuje od Narave, pač pa - tvegamo, da bomo dolgočasni in prav nič izvorni - od nas samih. Do te meje je prišel Freud, ki je verjel, da ga Fliess ljubi, saj je ves čas skrbel zanj in njegovo zdravje. Fliessovo skrb

⁴³ Lacan /1998b/, str. 267.

⁴⁴ Ko je Lacan v svoji analizi Freudovih tehnik vpeljal topiko imaginarnega, je najprej spregovoril o funkciji komentarja. Komentirati tekst, pravi Lacan, je tako kot analizirati. (Cf. Lacan /1988a/, str. 73 et seq.)

⁴⁵ Pomeni intervencijo, poseg v situacijo, njeno redefinicijo.

je Freud težko prenašal in vsa njegova ljubezen do Fliessa je bila potrebna, da se je ločil od njega. Nad tem se je vsekakor treba zamisliti.

LITERATURA:

1. Aristotel /1982/, *Nikomahova etika*, Zagreb: Fakultet političkih nauk.
2. Barkan, L. /1992/, *Nature's Work of Art*, New Haven and London: Yale University Press.
3. Boothby, R. /1991/, *Death and Desire: psychoanalytic theory in Lacan's return to Freud*, New York and London: Routledge.
4. Bordo, S. /1991/, *Reading the Slender Body*, v: Jacobus, M. et al., str. 83-112.
5. Brown, N. O. /1989/, *Život protiv smrti*, Zagreb: Naprijed.
6. Featherstone, M., Hepworth, M., Turner, B. (ured.) /1991/, *The Body: Social Process and Cultural Theory*, London: Sage Publications.
7. Frank, A. W. /1991/, *For a Sociology of the Body: an Analytical Review*, v: Featherstone, M. et al., str. 36-102.
8. Freud, S. /1914/, *Zur Einführung des Narzissmus*, *Jb. Psychoanal.*, 6, str. 1-24.
9. Freud, P. E. S. /1982/, *The Civilized Body: Social Domination, Control, and Health*, Philadelphia: Temple University Press.
10. Hewitt, M. /1990/, *Bio-Politics and Social Policy: Foucault's Account of Welfare*, v: Featherstone, M. et al., str. 225-255.
11. Jacobus, M., Keller, E.F., Shuttleworth, S. (ured.) /1990/, *Body/Politics: Women and the Discourses of Science*, New York and London: Routledge.
12. Klein, M. /1983/, *Zavist i zahvalnost*, Zagreb: Naprijed.
13. Lacan, J. (1988a), *The Seminar of Jacques Lacan, Book I: Freud's Papers on Technique 1953-1954* (Uredil J. A. Miller), Cambridge, New York: Cambridge University Press.
14. Lacan, J. /1988b/, *Etika psihoanalize*, Ljubljana: DE.
15. Murphy, R. F. /1990/, *The Body Silent*, New York, London: W. W. Norton.
16. Platon /1981/, *Timaj*, Beograd: NIRO Mladost.
17. Roberts, J. /1992/, *The Logic of Reflection: German Philosophy in the Twentieth Century*, New Haven and London: Yale University Press.
18. Sahlin, M. D. /1976/, *Use and Abuse of Biology*, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
19. Suleiman, S. R. (ured.) /1985/, *The Female Body in Western Culture*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
20. Turner, B. S. /1984/, *The Body and Society*, Oxford: Blackwell.